

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Факультет філології й журналістики імені Михайла Стельмаха

Кафедра української літератури

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: **«ЩОДЕННИК» ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА: ЗМІСТОВА ТА
ЖАНРОВО-СТИЛЬОВА ПАРАДИГМИ»**

Здобувача ступеня вищої освіти магістр
галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
спеціальності 014. 01 Середня освіта
(Українська мова і література)
денної форми навчання
Короленко Вікторії Вікторівни

Науковий керівник: кандидат філологічних
наук, доцент Поляруш Ніна Степанівна

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

Вінниця – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. МЕМУАРНА ЛІТЕРАТУРА ЯК ОКРЕМЕ ЖАНРОВЕ УТВОРЕННЯ, ЇЇ РІЗНОВИДИ	6
1.1. Феномен мемуарної літератури	6
1.2. Теоретичні та історико-функціональні аспекти щоденника як мемуарного жанру.....	13
1.3. Історія українського письменницького щоденникарства: функціонування й здобутки.....	22
РОЗДІЛ II. «ЩОДЕННИК» О. ДОВЖЕНКА – ЯСКРАВІЙ ВИЯВ МЕМУАРИСТИКИ, ЙОГО РОЛЬ ДЛЯ РОЗУМІННЯ СКЛАДНИХ ПРОБЛЕМ СУСПІЛЬНОГО, НАЦІОНАЛЬНОГО, ДУХОВНОГО ЖИТТЯ НАЦІЇ	31
2.1. Жанрово-стильові особливості «Щоденника».....	31
2.2. Тематичні виміри «Щоденника» як прояв авторської перспективи	40
2.3. Рецепція «Щоденника» крізь призму автора	59
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Мемуарна спадщина митців слова дає можливість у повній мірі уявляти й усвідомлювати життєвий і творчий шлях письменника. У жодному із своїх творів Олександр Довженко так глибоко не розкриває власну душу, як у щоденнику, бо, як правило, вони не адресуються одній конкретній особі й не розраховані на широке коло читачів. Виходячи з цього, щоденник варто ширше залучати до сфери літературознавчих досліджень.

Один із перших дослідників творчості О. Довженка Олесь Гончар відзначав: «Дивовижно багатогранним був Довженко у своїй непокійливій творчості. І в своїх фільмах, і в літературних, різних за жанрами творах, зокрема у своїх блискучих, сповнених філософської думки щоденниках, Довженко постає перед нами багатющою творчою індивідуальністю, одним із наймогутніших художників сучасності», – такий заспів у статті «Від Сосниці до планети» відкриває збірник матеріалів «Довженко і світ». Так, щоденник О. Довженка проливає світло на його політичні та громадські позиції, а також примушує нас по-іншому оцінити художню спадщину, що творилася переважно в радянські часи.

Актуальність теми магістерської роботи полягає в тому, що до сьогодні, «Щоденник» О. Довженка не досліджувався крізь призму тематики, проблематики, жанрової природи, де автор постає, як індивідуальність, що характеризується психологічно, соціально, естетично і є джерелом та форматором висловлювання.

Мета магістерської роботи – зробити аналіз структури і змісту «Щоденника» Олександра Довженка, розкрити ідейно-тематичні, жанрові та композиційні його особливості. Реалізація цієї мети передбачає виконання таких завдань:

- з'ясувати специфіку мемуарної літератури;

- дослідити етапи розвитку українського письменницького жанру щоденника;
- визначити джерела щоденникарської творчості О. Довженка;
- охарактеризувати жанрово-стильові та композиційні особливості «Щоденника»;
- з'ясувати проблемно-тематичні виміри «Щоденника» О. Довженка.

Об'єктом дослідження є «Щоденник» Олександра Довженка.

Предметом дослідження стали жанрова специфіка «Щоденника», особливості його змістоформи.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять основні положення літературознавчих праць Р. Барта, М. Бахтіна, О. Безручка, Б. Береста, В. Виноградова, О. Галича, В. Гребньової, Л. Гінзбург, В. Дончика, М. Жулинського, Б. Кормана, Р. Корогодського, І. Кошелівця, К. Ліхачова, В. Марочка, С. Тримбача, І. Фізера, М. Фуко, М. Царинника.

Для досягнення поставленої мети та розв'язання визначених завдань у роботі застосовано комплексний підхід до вивчення образу автора у «Щоденнику» Олександра Довженка, який включає описовий, типологічний, герменевтичний, порівняльно-історичний, інтертекстуальний, культурологічний **методи дослідження**.

Наукова новизна роботи зумовлена її завданнями як теоретико- й історико-літературного дослідження. Досліджено «Щоденник» на рівні його жанрової, композиційної та змістової специфіки.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що його результати можуть бути використані в літературознавчих студіях для відтворення повноти й структурної цілісності літературного процесу 40-50 рр. ХХ століття. Важливим у теоретичному відношенні вважаємо застосування літературознавчого апарату до вивчення різних жанрів мемуарно-щоденникової прози.

Практичне значення дослідження. Фактичний матеріал, теоретичні положення, висновки дипломної роботи можуть бути використані у курсах лекцій з історії української літератури ХХ ст. Отримані результати можна використовувати для розширення проблематики курсових, дипломних і магістерських робіт, у підготовці посібників з теорії та історії української літератури, у шкільній практиці.

Апробація результатів дослідження. Результати магістерської роботи обговорено на засіданні кафедри української літератури. Їх апробовано у формі доповіді на VI Всеукраїнській науковій конференції із серії «ХХ століття: від модерності до традиції» на тему: «Національне, духовне буття української нації та світу на сторінках «Щоденника» Олександра Довженка» (18-19 жовтня 2018 року м. Вінниця), на звітній науковій конференції викладачів, аспірантів, магістрантів і студентів факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха «Щоденник» Олександра Довженка: літературно-критичний огляд» (22 – 23 квітня 2019 року, м. Вінниця).

Публікації. Основні положення і результати магістерського дослідження викладено в одноосібній статті: «Буття України та її народу у щоденникових записах О. Довженка» (Збірник наукових статей «Літературознавчі студії» Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Випуск 13, 2019 р.).

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків і списку використаних джерел (70 позицій). Загальний обсяг роботи складає 77 сторінок, обсяг основного тексту становить 68 сторінок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Банк Н. Б. Нить времени: дневники і записные книжки совет. писателей. Львів: Совет. писатель, 1978. 247 с.
2. Барахов В. С. Искусство литературного портрета. Москва: Наука, 1976. 184 с.
3. Барт Р. Від твору до тексту. *Слово. Знак. Дискурс: антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / за ред. М. Зубрицької. Вид. 2-ге, доп. – Львів: Літопис, 2001. С. 491-496.
4. Безручко О. Олександр Довженко: розсекречені документи спецслужб. Київ: Сучасний письменник, 2008. 232 с.
5. Бочаров С. Г. Попытка классификации дневников. *Вопр. лит.* 1991. № 6. С. 65 – 66.
6. Василенко І. М. Теоретичне дослідження жанрів української мемуарної прози. *Сучасна філологія: проблеми, пошуки, знахідки:* зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. Рівне, 1995. Вип. 3. С. 24 – 27.
7. Видашенко Н. Екзистенційний вимір «Щоденника» Олександра Довженка. *Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Сер. Філол. науки.* 2007. № 22, ч. 2. С. 188 – 194.
8. Видашенко Н. Жанр щоденника: екзистенціальний погляд на образ автора. *Документалістика на порозі ХХІ століття: проблеми теорії та історії:* матеріали Всеукр. наук. конф., 21 жовтня 2005 р. / Луган. нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка; Схід. філ. Ін-ту л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Луганськ: Альма-матер, 2005. С. 63 – 68.
9. Видашенко Н. Ідея «психологічної Європи» у «Щоденнику» А. П. Любченка: матеріали Другої всеукр. наук.-практ. конф. «Україна наукова 2002», 10-24 травня, 2002 р. Донецьк: Наука і освіта, 2002. С. 14 – 15.
10. Видашенко Н. Щоденник та його екзистенціальна сутність (на матеріалах щоденників О. Довженка та А. Любченка). *Філологічні семінари.*

Художня форма / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2005. Вип. 8. С. 278 – 283.

11. Видашенко Н. Щоденник у системі мемуаристики: історія становлення, типи класифікації та жанрові ознаки. *Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна*. 2005. Вип. 659. С. 128 – 132.

12. Вьолле К. Дневник в России в конце XVIII – первой половине XIX столетия как автобиографическое пространство. *Изв. Акад. наук*. 2002. Т 61, № 3. С. 18 – 36.

13. Галина И. В. Некоторые вопросы эстетики М. Фриша (по дневникам писателя). *Лирическая проза в зарубежных литературах: Мемуарная и эпистолярная проза*. Москва, 1983. С. 139 – 153.

14. Галич А. Украинская писательская мемуаристика: природа, эволюция, поэтика. Киев, 1999. 48 с.

15. Галич О. Роди та жанри літератури: довід. Для вчителя. Рівне: РДПУ, 1994. 62 с.

16. Галич О. Художній час у мемуарній літературі. *Сучасна філологія: проблеми, пошуки, розвідки: зб. наук. пр.* / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. Рівне, 1994. Вип. 2. С. 21 – 25.

17. Галич О., Назарець В., Васильєв С. Теорія літератури: підр. для студ. вищ. навч. закл. / за наук. ред. О. Галича. Київ: Либідь, 2001. 488 с.

18. Гаранин Л. Я. Мемуарный жанр советской литературы: ист. теорет. очерк. Минск: Наука и техника, 1986. 222 с.

19. Гинзбург Л. О. документальной литературе и принципах построения характера. *Вопросы литературы*. 1970. № 7. С. 62 – 91.

20. Гинзбург Л. Я. О психологической прозе. Львів: Совет. писатель, 1971. 464 с.

21. Гребньова В. Т. Творчість Довженка періоду війни. Митець і тоталітаризм: дис... канд. філол. наук: 10.01.01 / Одеський держ. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса, 1996. 198 с.

22. Гуляк А. Олександр Довженко: вибрані твори. Київ, 1995. С. 5 – 26.
23. Дмитриев С. С. Личные архивные фонды: виды и значение их исторических источников. *Вопр. архивоведения*. 1965. № 3. С. 35 – 48.
24. Довженко О. Вибрані твори. Херсон: Ранок, 2003. 320 с.
25. Довженко О. Зачарована Десна. Оповідання. Щоденник (1941 – 1956). Київ: Дніпро, 2008. 504 с.
26. Єгоров О. Г. Русский литературный дневник XIX века. История и теория жанра: Исследование. Москва: Наука, 2003. 280 с.
27. Жилієвська П. М. «Щоденник» О. Довженка – «Щоденник» Гончара: воєнна доба. URL : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tkht/2008_8/18.
28. Здоровега В. Збагнути день суцїй: роль документалістики і публіцист. л-ри в ідеол. боротьбі, у вихованні нашого сучасника. Київ: Дніпро, 1988. 264 с.
29. Здоровега В. Поетика документалізму: випробування правдою. Київ, 1988. № 2. С. 129 – 134.
30. Іванівська Н. В. Особливості відображення літературного процесу 20 – 30-х років у мемуарній літературі. *Тенденції розвитку української літератури та літературної критики нових часів: тези доп. та повідом. міжвуз. наук.-теорет. конф., 15 – 16 травня 1996 р.* / Харк. держ. ун-т, Міжнар. фонд «Відродження», Харк. від-ня. Харків, 1996. С. 36 – 37.
31. Ільків А. В. Жанр щоденника в українській літературі II половини XX – початку XXI століть: автореф. дис...д-ра філол. наук: 10.01.01 / Дніпропетр. держ. ун-т. Дніпропетровськ, 1999. 17 с.
32. Кин Д. Странники в веках: исчерпывающая характеристика жанра лит. Дневника / пер. с англ.: И. Л. Львовой и др. Москва: Вост. лит., 1996. 328 с.
33. Кобрин К. Р. Похвала дневнику. *Новое литературное обозрение*. 2003. № 3. С. 288 – 295.

34. Корогодський Р. Довженко в полоні: Розвідки та есеї про Майстра. Київ: Гелікон, 2000. 352 с.
35. Костюк Г. Записники Володимира Винниченка. *Щоденник*. Едмонтон; Нью-Йорк, 1980. Т. 1. С. 13 – 14.
36. Коцюбинська М. Х. Листи і люди. Роздуми про епістолярну творчість. Київ: Дух і Літера, 2009. 584 с.
37. Кочетов А. В. Щоденник О. В. Дружиніна: типологія жанру, поетика, історико-літературний контекст: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.02 / Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2006. 21 с.
38. Кошелівець І. Олександр Довженко. Спроба творчої біографії. Мюнхен: Сучасність, 1980. С. 242 – 243.
39. Кузнецов М. М. Мемуарная проза. *Жанрово-стилевые искания современной советской прозы*: сб. ст. Москва, 1971. С. 120 – 148.
40. Левковская Н. А. Жанровая вариативность мемуарної літератури. *Стилистическое варьирование в разных функциональных стилях*: сб. науч. тр. / Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. Мориса Тореза. Москва, 1982. Вып. 197. С. 158 – 166.
41. Лежен Ф.В заштиту автобіографії. *Иностранная литература*. 2000. № 4. С. 110 – 122.
42. Лесин В., Пулинець О. Словник літературознавчих термінів. Київ: Рад. шк., 1971. 432 с.
43. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів. Київ: Академія, 1997. 752 с.
44. Матвеева О. Жанрова специфіка літературного щоденника. Літературознавчі обрії: праці молодих вчених. Київ, 2010. Вип. 17. С. 41 – 47.
45. Мельник С. О. Теоретичні і жанрові особливості письменницьких щоденників другої половини ХХ ст. *Тенденції розвитку української літератури та літературної критики нових часів*: тези доп. та повідом. міжвуз. наук-теорет. конф., 15 – 16 трав. 1996 р. / Харк. держ.

ун-т, Міжнарод. фонд. «Відродження», Харк. від-ня. Харків, 1996. С. 56 – 57.

46. Мережинская А. Ю. Эстетическая организация материала в современных мемуарах. *Вісник Київського університету. Сер. Українська філософія*. 1980. Вип. 22. С. 26 – 35.

47. Мишуков О. В. Русская мемуаристика первой половины XIX века: проблемы жанра и стиля. Киев: МПП «Сигма», 1997. 323 с.

48. Момот Н. М. Щоденник Т. Шевченка як творчо-психологічний та жанровий феномен: автореф. дис...канд. філол. наук: 10.01.01 / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. Кіровоград, 2006. 21 с.

49. Морозова Е. Ф. Документальна література. *Укр. літ. енцикл. у 5 т.* / ред. кол. І. О. Дзевєрін (відп. ред.) та ін. Київ: Укр. радян. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1990. Т. 2. С. 85.

50. Палиевский П. Литература, документ, факт. *Иностранная литература*. 1966. № 8. С. 178 – 184.

51. Петровская Е. Дневник в контексте художественной культуры эпохи. *XXX Герценовские чтения. Литературоведение: науч. докл.* Львов, 1977. Вып. 19. С. 21 – 26.

52. Підсуха О. Кіноповість О. Довженка «Україна в огні» та «Щоденник». *Провісник*. Київ. 1989. № 9. С. 102 – 107.

53. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: в 2 т. Москва: Педагогика, 1989. Т. 1. 486 с.

54. Рудзиевская С. В. Дневник писателя в контексте культуры века. *Филол. науки*. 2002. № 2. С. 12 – 19.

55. Саливончик П. Щоденник як літературний жанр (теоретичний аспект). *Актуал. пробл. укр. л-ри і фольклору*. Донецьк, 2000. Вип. 5. С. 129 – 152.

56. Сурманидзе З. Н. Жанр дневника в английской литературе XVIII века: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.05 / Ин-т лит. АН УССР. Київ, 1990. 19 с.

57. Таймазова Л. Л. Мемуарно-щоденникова проза М. Волошина: художня інтерпретація внутрішнього світу особистості: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.02 / Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського. Сімферополь, 2006. 20 с.
58. Танчин К. Психологія писання щоденника: стимули, призначення, мета. *Мандрівець*. 2003. № 6. С. 28 – 33.
59. Танчин К. Я. Щоденник як форма самовираження письменника: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.06 / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2005. 21 с.
60. Тартаковский А. Г. 1812 год и русская мемуаристика: опыт источниковедческого изучения. Москва: Наука, 1980. 312 с.
61. Тартаковский А. Г. Мемуаристика как феномен культуры. *Вопр. лит.* 1999. № 1/2. С. 35 – 56.
62. Федунь М. Вітчизняна мемуаристика в Західній Україні першої половини ХХ століття: історичні тенденції, жанрова специфіка, поетика. Івано-Франківськ, 2010. 452 с.
63. Чермінська М. Автобіографічний трикутник. Свідчення, оповідь і виклик. *Теорія літератури у Польщі. Антологія текстів. Друга половина ХХ – ХХІ ст.* / упор. Б. Бабули; за ред. В. Моренця; пер. з пол. С. Яковенка. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 397 – 428.
64. Чернец Л. В. Литературные жанры: проблемы типологии и поэтики. Москва: Изд-во МГУ, 1982. 191 с.
65. Чижевський Д. І. Історія української літератури: від початків до доби реалізму / фак ред. і перед. М. К. Наєнка. Тернопіль: Феміна, 1996. 480 с.
66. Чудакова М. О. Дневник // Крат. лит. энцикл. В 9 т. / под. ред. А. Суркова. Москва, 1964. Т. 2. С. 707.
67. Шифман А. И. Дневник Л. Толстого: собрание сочинений в 20 т. Москва, 1965. Т. 19. С. 5 – 28.
68. Эйхенбаум Б. М. О прозе. О поэзии: сб. ст. Львов: Худож. лит., 1986. 453 с.

69. Явчуковский Я. Документальные жанры: образ, жанр, структура. Саратов, 1974. 232 с.

70. Янская И. С., Кардин Э. В. Пределы достоверности: очерки документ. лит. Москва, 1986. 430 с.